

A KETHAJTÓMŰVES REPÜLŐGEP OLDALIRÁNYÚ KIEGYENSÚLYOZÁSA
EGYIK HAJTÓMŰ MEGHIBÁSODÁSA ESETÉN

A polgári és katonai repülésből számos példa ismeretes arra, amikor a hajtómű meghibásodását vagy leállítását követően a repülőgépvezető sikeresen leszállt gépével. Jólal kevesebb információval rendelkezünk azonban arról, hogy a kényeszerleszállás eredményességét milyen mértékben befolyásolja az aerodinamikai kormányfelületeken keletkezett erők és nyomatékok együttes hatása. (A szakasjtó híradása szerint pl. a MIG-29 tervezésénél megkülönböztetett figyelmet szenteltek a kedvező kényeszerleszállási jellemzők biztosítására!) Mivel a repülésbiztonsági szempontból oly fontos kérdés repülésdinamikai elemeiről alig jelent meg magyar nyelvű publikáció, az alábbiakban a probléma egy lehetséges megközelítését szeretném közreadni.

A kéthajtóműves repülőgép egyik hajtóművének meghibásodását vagy sérülését követően legyező nyomaték keletkezik, amelyet repülés közben ellensúlyozni kell. Pl. ha a baloldali hajtómű meghibásodik (1. ábra) a jobboldali hajtómű toldereje által létrehozott legyező nyomaték

$$M_{y_p} = F_p z_p$$

a repülőgépet balra fordítja.

Az oldalirányú erők és nyomatékok kiegyensúlyozására több módszer alkalmazható, amelyek közül a legelterjedtebbek a következők:

1. Repülés nulla csúszási szöggel ($\beta = 0$).

Ez minimális homlokellenállást, valamint tüzelőanyag-fogyasztást biztosít, így a repülési távolság és időtartam a leghosszabb lehet.

2. Repülés nulla dőlésszöggel ($\gamma = 0$).

Az utasok és a személyzet meghatározott kényelmét biztosítja, könnyíti a légifényképezést, valamint a katonai repülőgépeknél a célzást.

3. Repülés semleges oldalkormány állással ($\delta_{old} = 0$).

Kormányzási tartalékot biztosít nagy csúszási szögek esetében.

Nulla csúszási szöggel történő repüléskor a hajtómű tolóerőből származó legyezőnyomatékot (M_{y_p}), az oldalkormányon keletkező légerővel egyensúlyozzák ki, amikor

$$F_{z_{old}} x_{old} = M_{y_{old}}^{\delta_{old}} \delta_{old} = M_{y_p} \quad (1. \text{ ábra}).$$

Az oldalkormányon keletkező erő azonban dőlési nyomatékot is okoz, amit ellensúlyozni kell, azaz

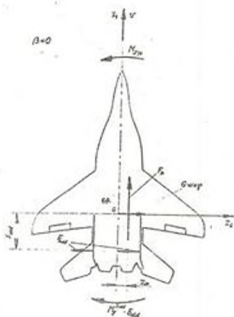
$$\Sigma F_{z_{old}} y_{old} = M_{x_{old}}^{\delta_{old}} \delta_{old}$$

Kiegyenlitése a csűrőlapokon keletkező erő dőlési nyomatékával történik

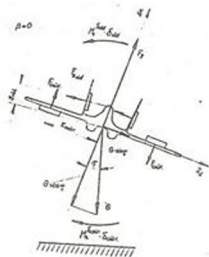
$$M_{x_{csűr}}^{\delta_{csűr}} \delta_{csűr} = F_{csűr} z_{cs}$$

Az erők egyensúlyának fenntartása érdekében az $F_{z_{old}}$ irányú erőt a repülőgép jobbra történő döntésével kompenzálják, azaz

$$\Sigma F_{z_{old}} = G \sin \gamma \quad (2. \text{ ábra})$$

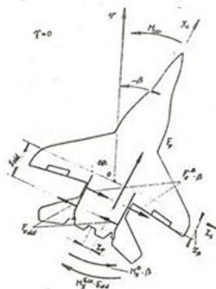
1. ábra

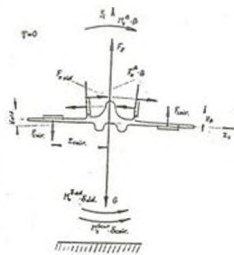
2. ábra

Nulla dőlési szöggel történő repülés esetén a legyező nyomatékot M_{y_p} , és a csúszás miatt keletkező oldalirányú erő nyomatékát $F_z^\beta \beta z_\beta$, az oldalirányon keletkezett nagy erő nyomatékával $F_{z_{old}} x_{old} = M_{y_{old}}^\delta \delta_{old}$ egyenlítik ki (3. ábra). A csúszási szög nagyságával arányos nyomatékot $M_x^\beta \beta = F_z^\beta \beta y_\beta$, az oldalkormányon $M_x^\delta \delta_{old} = F_{z_{old}} y_{old}$ és a

csűrő lapokon ébredő erők $M_x^{\text{csűr}}$ $\delta_{\text{csűr}} = F_{\text{csűr}} z_{\text{csűr}}$ nyomatékaival ellensúlyozzák ki (4. ábra).

3. ábra

4. ábra

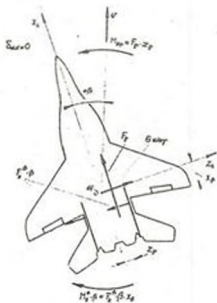
Semleges oldalkormány állás esetén a legyező nyomatékot a nagy csúszási szög miatt keletkező oldalirányú erő F_z^{β} β nyomatékával egyenlítik ki (5. ábra). A csúszási szöggel arányos erőt a repülőgép súlyának kereszttenyely irányú összetevője ellensúlyozza $F_z^{\beta} \beta = G \sin \gamma$ (6. ábra). A nagy csúszási szög miatt keletkező oldalirányú erő nagy dőlési nyomatékot M_x^{β} β okoz, amit a csűrőlapokon ébredő erők pár nyomatékával kompenzálnak.

Az oldalirányú erők, valamint a repülőgép hossz- és függőleges tengelyre vett nyomatékaival egyensúlyi helyzetre:

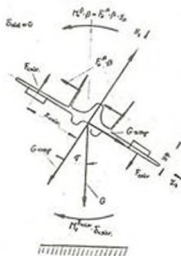
$$\sum F_z = F_z^{\beta} \beta + F_z^{\text{old}} \delta_{\text{old}} + G \sin \gamma = 0 \quad (1)$$

$$\Sigma M_x = M_x^\beta \beta + M_x^{\delta_{cs\ddot{u}r}} \delta_{cs\ddot{u}r} + M_x^{\delta_{old}} \delta_{old} = 0 \quad (2)$$

$$\Sigma M_y = M_y^\beta \beta + M_y^{\delta_{cs\ddot{u}r}} \delta_{cs\ddot{u}r} + M_y^{\delta_{old}} \delta_{old} + M_{y_p} = 0 \quad (3)$$

5. ábra

6. ábra

Ezek az egyenletek a felhajtóerő, illetve a nyomatéki lényezők segítségével is felírhatók:

$$c_z^\beta \beta + c_z^{\delta_{old}} \delta_{old} + \frac{G}{q A} \sin \gamma = 0 \quad (4)$$

$$m_x^\beta \beta + m_x^{\delta_{cs\ddot{u}r}} \delta_{cs\ddot{u}r} + m_x^{\delta_{old}} \delta_{old} = 0 \quad (5)$$

$$m_y^\beta \beta + m_y^{\delta_{cs\ddot{u}r}} \delta_{cs\ddot{u}r} + m_y^{\delta_{old}} \delta_{old} + m_{y_p} = 0 \quad (6)$$

ahol:

$$m_{y_p} = \frac{M_{y_p}}{q A z_p}$$

A fenti egyenletekben szereplő négy változó (γ , β , $\delta_{csür}$, δ_{old}) közül egyet megváltoztatva, a maradék hármat ehhez igazítva, a repülőgépvezető az egyik hajtómű leállítását követően is elvezetheti a repülőgépet.

A (4)(5)(8) egyenleteket megoldva megkaphatjuk a szükséges oldal-, csűrőkormány kitérítési értékeket (δ_{old} , $\delta_{csür}$), a szükséges dőlési szöget (γ) pl. egy adott csűrési szög esetén (β).

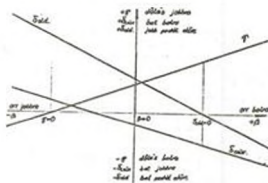
$$\delta_{old} = - \frac{m_{y_p}}{m_y} - \frac{m_y \beta}{\delta_{old}} \beta \quad (7)$$

$$\delta_{csür} = \frac{\delta_{m_x}^{old}}{m_x} \frac{m_{y_p}}{m_y} + \frac{1}{\delta_{csür}} \left(m_x \frac{m_y \beta}{\delta_{old}} - m_x \beta \right) \quad (8)$$

$$\gamma = \frac{m_{y_p}}{\delta_{old}} \frac{c_z^{old}}{c_y} + \frac{1}{c_y} \left(c_z^{old} \frac{m_y \beta}{m_y} - c_z \beta \right) \quad (9)$$

A 7. ábrán a repülőgép kiegyensúlyozási diagramja látható kitérített oldal- és csűrőkormány, valamint dőlés ese-

tén, egyenes vonalú repülés közben, baloldali hajtómű ledi-
lása után.

7. ábra

A 7. ábrán bemutatott diagram, konkrét számértéket tekintve minden repülőgéptípusra más és más, az eltérő konstrukciós kialakításuk következtében. Jelleműket tekintve azonban többnyire hasonlóak, így az itt látható ábra igen jól szemlélteti.

Felhasznált irodalom:

- 1 - Лисенко Н. М., Тарасенко А. М., Ерага В. Г., Основы динамики полета, ВВИА. Москва 1972;
- 2 - Медников А. М., Динамика полета и пилотирование самолетов, Монино, 1976;
- 3 - Келхобов А. И., Новад А. А., Динамика полета и боевого маневрирования летательных аппаратов, ВВИА, 1990.